

Регина Койчева (София, България)

КОЯ ФОРМА НА РОДИТЕЛНОТО ОКОНЧАНИЕ -ΛΕΓΟ/-ΛΛΓΟ/-ΛΓΟ СА ИЗПОЛЗВАЛИ СТАРОБЪЛГАРСКИТЕ ХИМНОГРАФИ?

На светлата памет на проф. Георги Попов

И до днес в науката няма единно мнение по въпроса дали и до каква степен Кирило-Методиевите ученици са спазвали в своите песнопения правилата на византийската химнография, които регулират отношението между ирмоса и съставените по неговия образец тропари, а именно правилата за изосилабизъм и хомотония (т.е. равносричие и еднаквост на ударенията) или поне приблизителност в броя на сричките и местата на ударенията¹. Трудността да се разреши този ключов макровъпрос се крие не само в неразгаданата енигма на старобългарското ударение, в обстоятелството, че преписите отстоят на векове разстояние от времето на композиране на оригиналните старобългарски песнопения, в ненадеждната пунктуация в ръкописите, която само в някои от случаите запазва първоначалното членение на стихове. Дори и най-сигурният компонент от ритмическата структура на древните песенни творби – силабичната им дължина – не може да бъде задоволително установен без предварителното преодоляване на редица наглед дребни езикови препятствия, които спъват успешната реконструкция на достигналите до нас старобългарски песенни творби от края на IX и началото на X в. Колебания при реконструирането пораждаат различни разновидности на отделни думи от типа на *хръстъ/хрнстъ/хрнстосъ*, *εβα/εβга/εβъга*, а също и граматически форми, подлежащи на контрахиране, като флексиите на старобългарския имперфект и на сложните прилагателни, една от които е предмет на настоящото изследване. Необходимо е да се определи кои

---

¹ За тези принципи вж. Hannick 1988: 29–31. Обзор на мненията за приложението им върху старобългарската химнография е направен у Койчева 2024а.

именно от тези варианти са използвани от Кирило-Методиевите ученици, за да съотнесат по брой на сричките тропара към неговия ирмос, както и превода на ирмоса към неговия гръцки оригинал. За целта проучването е съсредоточено върху такива строфи и отделни стихове, при които силабичното съответствие спрямо образа е очевидно.

Генитивната флексия за м. и ср.р. ед.ч. на сложните прилагателни, числителни редни и причастия е една от най-разпространените в средновековните славянски текстове, за нея има сигурни данни в акростиховете на Кирило-Методиевите ученици, а съкратеният ѝ вариант *-аго* е може би най-рано наложилият се в старобългарския език сред всички контрахирани окончания. Всичко това оправдава обособяването ѝ като самостоятелен обект на изследване, какъвто тя досега не е била в проучванията на химнолозите. Настоящата публикация обаче си поставя и конкретната цел да изглади едно несъответствие, което е вече ясно очертано в полето на палеославистиката и към което пръв насочи вниманието ми проф. Георги Попов. От една страна, в химнологическите реконструкции на оригиналните старобългарски песнопения това родително окончание обикновено фигурира в неговия неуподобен и несъкратен вид, напр. *грѣховьнѣго* (Koucheva 2003: 149, 151, 156), *прославьшѣго*, *лѣстнѣѣго* (Petrova 2012: 400, 401) и др. Така е и в нормализираните издания, които нямат за цел да възстановят ритъма на химнографските текстове, напр. *прѣсѣатѣго*, *земьнѣго* (Славова, Добрев 1995: 132, 133), *нхѡдѣѣго*, *прѣуьстѣнѣго* (Петков, Христова-Шомова, Тотоманова 2008: 360, 388). Тази практика се основава на убеждението, че в химнографията от края на IX и началото на X в. трябва да се възстановяват най-архаичните етапи от развоя на окончанието **-ajego>-aego>-aago>-ago*, причинен от изпадане на коренния *j* на анафоричното местоимение и последвалите асимилация и контракция на съседните вокали.

От друга страна, съществуват аргументи против предполагаемото наличие на окончание *-aego* в ранната старобългарска книжовност. Според академик Филип Фортунатов йотацията в това окончание е отпаднала „вероятно в последните епохи от живота на общославянския /праславянския – Р.К./ език“², т.е. окончанието **-ajego* още в праславянски се е преобразувало в **-aego* и именно вариантът с хиа е преминал в отделните славянски езици, включително старобългарски (Фортунатов 1957: 114). Трябва да бъде отчетена и липсата на буква за йотувано „е“ в глаголицата, на която, както е известно, са написани най-ранните старобългарски песнопения.

---

² В оригинала текстът гласи: „вероятно в последни епохи жизни общеславянского языка“.

По-същественото е, че старобългарските акростихове от края на IX и началото на X в. съдържат окончанието единствено в съкратения му вид. То присъства в епитета ЗЛАТООУСТАГО от акростиха на Климентовата служба за пренасяне мощите на св. Йоан Златоуст (Кожухаров 1984: 19; Попов 2009: 33, 40–41) и в краегранесната словоформа ВЛАУНАГО от осмогласния цикъл стихирни за опело (Турилов 2006: 114).

Към тези езикови документи са прибавени и няколко реконструкции въз основа на предположението за премахната втора песен. Формата ПРВО[ЗВАН]АГО в тайнописа на Наумовия канон за св. ап. Андрей е убедително възстановена от Любор Матејко като допълнение към прочита на откривателя на канона – Стефан Кожухаров (Matejko 1998: 29; Матејко 2011: 143). Реконструкцията с ДОБ[РАГ]О или ДОБ[ЛЪГ]О в акростиха на канона за св. Методий от Константин Преславски обаче (Pavić 1936: 73; Matejko 1998: 28; Матејко 2011: 145) не е достатъчно мотивирана и се конкурира с друг прочит без генитивно окончание (Костић 1937–1938: 203), поради което няма да бъде взета под внимание в настоящото проучване.

Именно Матејко е изследователят, който се спира върху въпроса за наличието на стегнати форми в старобългарските краегранесия (Matejko 1998: 29). Според него „подобни контракции са се допускали (...) като изключения от нормата може би под натиска на предписания брой строфи в песните на канона“³. Словашкият учен припомня факта, че в акростиховете еровете се изпускат, и предполага, че по същия начин „авторите на славянски акростихове (...) навярно са можели да изпускат и „дублираните“ букви за гласни“⁴, в случая – едно от двете а от окончанието -ааго. За вариант -АЕГО в това изследване не се отваря дума⁵. Аналогията с еровете навежда на мисълта, че тук Матејко вероятно разглежда контракцията като писмено съкращение, което не се е отразявало в речта – така, както еровете се пропускат в акростиховете, защото не могат да заемат начална позиция в строфата или стиха, но при прочит на текста се изговарят.

Въпросът дали родителното окончание се е произнасяло без контракция, въпреки че е съкратено в краегранесията, не може да бъде разрешен с анализ само на акростихове, но може да получи отговор чрез изследване на силабичната структура на оригиналните песнопения на Кирило-Методиевите

---

³ В оригинала текстът гласи: podobné kontrakcie sa pripúšťali (...) ako výnimky z normy, vynútené azda predpísaným počtom strôf v piesňach kánona.

⁴ В оригинала: tvorcovia slovanských akrostichov (...) mohli azda vynechávať aj „duplicitné“ litery pre samohlásky.

⁵ Въпросът за фонетичния облик на неконтрахираните генитивни завършеци -аего/-ааго в старобългарските песнопения е разгледан във втората част на настоящото изследване – вж. Койчева 2024б.

ученици. Най-ясна доказателствена стойност имат четирите канона с 12-сричен стих: два анонимни – за Богоявление и Петдесетница, и два с известно авторство – за Рождество Христово от Константин Преславски и за свещеномъченик Аполинарий Равенски от св. Климент Охридски, като първите три според Георги Попов най-вероятно са написани през 886 г. в столицата Плиска или околностите ѝ (Попов 1985: 51–56; Попов 1997: 16; Попов 2005: 31–32; Попов 2006: 39)⁶. По отношение на броя и разпределението на сричките в строфите тези произведения следват образците на трите ямбични канона от св. Йоан Дамаскин – за Рождество Христово, Богоявление и Петдесетница (Попов 1997: 7, 9; Попов 1998: 4; Попов 2005: 23; Попов 2006: 12). В тези изключителни византийски творби са съчетани структурата на класическия гръцки квантитативен ямбичен триметър и химнографските правила на жанра канон така, че всеки от стиховете да се състои точно от 12 срички, а почти всички песенни редове да съдържат и цезура обикновено след петата или седмата сричка (Попов 1997: 6–7)⁷. 12-сричен стих с цезура на същите метрични позиции или точно в средата на стиха, както е известно, е използван и в немалко от ранните старобългарски поетически произведения, които не са предназначени за изпяване (вж. напр. Станчев 2003: 761 и библиографията там; Dikova 2022: 65–75).

Еднотипната структура на отделните стихове позволява да се установи дали в оригинала на съответния старобългарски канон с 12-сричен стих е имало неконтрахирана генитивна сложна форма на прилагателно, числително редно или причастие за м. или ср.р., защото тя винаги е с една сричка по-дълга от контрахираната и с две – от простата форма на името (вж. Таблица 1).

---

⁶ Досега са осъществени следните издания и изследвания на старобългарските канони с 12-сричен стих: Верещагин 1997; Попов 1997; Попов 1998; Верещагин 1999; Верещагин 2001: 421–450; Мурьянов 2001; Йовчева 2002; Vereščagin et al. 2006: 156–197; Попов 2005; Ципора 2006; Попов 2006; Попов 2008: 54–57; Петков, Христова-Шомова, Тотоманова 2008: 521–531; Суботин-Голубовић 2012: 193–194; Йовчева 2014: 303–320. Изследването върху старобългарските канони с 12-сричен стих, представено в настоящата публикация, бе осъществено по време на специализацията ми в Братислава (ноември 2018 – април 2019), финансирана със стипендия от Словашкото министерство на образованието, науката и спорта по Националната словашка програма за подкрепа на мобилността на студенти, докторанти, университетски преподаватели, изследователи и артисти (Národný štipendijný program Slovenskej republiky – NŠP) и администрирана от Словашката академична информационна агенция (SAIA). Специализацията ми бе осъществена с научната консултация на доц. д-р Любор Матейко от Братиславския университет „Ян Амос Коменски“. През последната година проучването бе разширено с анализи върху друг вид канони в рамките на проекта „Акустика на старинния текст: от фонемата до метафонията“ (ИЛ–БАН).

⁷ За структурата на византийския 12-сричник вж. Маас 1903; Дикова 2023: 28–41 и библиографията там.

Таблица 1. Окончания за род.п. м. и ср.р. ед.ч. на прилагателните, числителните редни и склоняемите причастия

Сложни форми		Прости Форми
Несъкратени	Съкратени	
-аѣго>-ааго -ѣего>-ѣаго – 3 срички	-аго -ѣго – 2 срички	-а -ѣ – 1 сричка

Кирилският правопис в таблицата, както и във всички реконструирани старобългарски текстове по-нататък в статията е съобразен с първоначалната глаголическа графика на песнопенията, написани от Кирило-Методиевите ученици.

ПРИМЕРИ ОТ ОРИГИНАЛНАТА СТАРОБЪЛГАРСКА ХИМНОГРАФИЯ

Старобългарските канони, композирани по образците на ямбичните канони на св. Йоан Дамаскин, съдържат отделни стихове с изследваното окончание за род.п. При цитирането съответният стих е подчертан и е даден в своя контекст, а акростиховите букви са надебелени. Към всеки от реконструираните редове в скоби е посочен броят срички.

Канон за Петдесетница, глас 4, песен 3, тропар 2

Препис:

Апѣлмъ въ снѣнѣ днѣнъ •
равно нерождѣна вѣща бѣ •
азъ послѣ хъ дѣха стѣго
(триод Ф.п.І.68 от XIII в. –
Попов 2006: 18; Попов 2008: 56)

Реконструкция:

Апостоломъ / въ снѣнѣ днѣнсь (5+7)
равно нерождѣна / отъца бога (7+5)
→ азъ послѣ хръствъ / доуха свѣтлго (7+5)

Структурата на подчертания стих ясно свидетелства, че в първоначалния текст на тропара прилагателното е било в своята пълна, но контрахирана форма. Наречието *равно* тук най-вероятно е съотнесено по смисъл не с думата след него (*нерождѣна*), а с *послѣ апостоломъ* – Христос обещава да изпрати Светия Дух *в еднаква степен* на всеки от апостолите.

Канон за Рождество Христово от Константин Преславски, глас 1: А) Песен 3, тропар 1

Преписи:

Хѣта сѣпнѣ блѣдѣщаго члѣвѣка •
родн сѣ бѣ въ члѣвчѣ ѡбразъ •
(Скопски миней от XIII в.)

Реконструкция:

Хѣта съпастн / блѣдѣщлго члѣвѣка (5+7)
родн сѣ бѣжѣ / въ члѣвчѣ ѡбразъ (5+7)

Хѣта съпастн блѣдѣщаго члѣвѣка •
родн сѣ бѣ въ члѣвчѣ ѡбразъ •
(Тип. 130 от XII–XIII в. – Попов 1998: 20)

В цитирания пасаж вероятно преписът в среднобългарския *Скопски миней* е сходен с авторския оригинал на Константин Преславски, включително и по отношение на контрахирания завършек на причастието. Несъкратената форма *блѹдѹщѹаго* от древноруския типографски препис прави стиха по-дълъг, отколкото трябва. Текстът на тропара от Тип. 130 е публикуван и в немското издание на най-старите руски служебни минеи за декември (Vereščagin et al. 2006: 161), където обаче оригиналната пунктуация е заменена със съвременна (премахнати са междустиховите точки, а обръщението е оградено със запетайки), поради което изданието нито предава преписа точно, нито го реконструира.

Б) Песен 4, тропар 2

Препис:

НѢѢ рѣкамн въсплещатє жъзѣцн •
 тлѣннѣмь ѡмраченѣи нспръва •
 нзбнвѣше же старѹго злѹдѣѣ •
 (*Скопски миней* от XIII в. –
 Попов 1998: 21)

Реконструкция:

НѢѢ рѣкамн / въсплещѣтє жъзѣцн (5+7)
 тлѣннѣмь / омраченн нспръва (5+7)
 → **нзбнвѣше же / старѹго злѹдѣѣ** (5+7)

И в този пример ясно се вижда, че прилагателното в автографа на Константин Преславски е било пълно, но контрахирано, какъвто именно е обликът му в преписа. Реконструкцията на фразата „запляскайте с ръце“ е съобразена с граматическата форма на израза в публикуваните преписи на канона и в старобългарските ръкописи (Цейтлин, Вечерка, Благова 1999: 153; Kurz 1963: 331), въпреки че пляскането с ръце винаги предполага двойствено число, а йотацията в сегашната основа на глагола *въсплещатн*, *въсплещѣ*, *въсплещѣшн* го причислява към трето спрежение и съответно би трябвало да очакваме императив *въсплещнтє*, а не *въсплещѣтє*.

В) Песен 5, тропар 1

Препис:

Мрѹчнѣжѣ лѣ вражнѣ прѣсѣкъ •
 хѣ вѣка • прншествнѣмь пѣтн •
 рѣвннѣ же ѣро да погоубнтѣ
 сѣдрѣжѣщаго мнра сѣвъкоупнтѣ •
 тѣмь снаамъ прѣвѣшннѣмь •
 (*Скопски миней* от XIII в.)

Реконструкция:

Мрѹчнѣжѣ лѣстѣ / вражнѣ прѣсѣкъ (6+6)
 хрѣстѣ вѣдѣка / прншѣствнѣмь пѣтн (5+7)
 рѣвннѣ же ѣро / да погоубнтѣ (7+5)
 → **сѣдрѣжѣщаго / мнрѣ сѣвъкоупнтн** (5+7)
 тѣмь снаамъ же / прѣвѣшнннѣмь . (6+6)

сѣдрѣжѣщаго мнра сѣвъкоупнтѣ •
 тѣмь н снаамъ же • прѣвѣшннѣмь •
 (Тип. 130 от XII–XIII в. –
 Попов 1998: 21)

Преписът от Тип. 130 не е цитиран тук изцяло, тъй като съдържа съществени разлики, които замъгляват смисъла на текста. Тропарът, или поне първата му половина, изглежда, е по-добре съхранен в *Скопския миней*. Точното място на цезурата в подчертания стих може да се установи единствено в контекста на цялата строфа, който показва, че пасажът съдържащия мнръ (отново с контрахирано причастие) е привидна синтагма. Изводът се потвърждава и от сравнението с византийската строфа, послужила като формален и съдържателен образец на старобългарската – първия тропар от пета песен на ямбичния канон за Рождество Христово от св. Йоан Дамаскин (вж. Верещагин 1997: 23). Всъщност съществителното мнръ трябва да се отнесе към инфинитива и думите след него, като според класификацията на Анета Димитрова в случая е налице динамичен инфинитив, зависим от цялото главно изречение и еднособектен със спрегнатия глагол (Димитрова 2012: 53): ‘Господарят Христос, разсякъл тъмните вражески козни с телесното [Си] пришествие, нека погуби жестокото съперничество на потисника (съдържащия), за да съедини по този начин света (мнръ) с небесните сили!’. Освен контрахираното родително окончание, в строфата се отчита и друга езикова особеност – описателната форма да погубнтъ за повелително наклонение в 3л. ед.ч. Известно е, че „синтетичните императиви, наследени от праславянски, са започнали още в старобългарския период да се изместват от все по-широко проникващите описателни схеми от частица да + глагол в сегашно време“ (Илиева 2019: 99–100). Вероятно аналитичният начин да се изрази повелително наклонение в случая е предпочетен, тъй като архаичната синтетична форма погубнтъ съвпада с аористната за същото лице и число, а избраната гледна точка в този текст е от момента непосредствено след раждането на Христос, когато възкресението и възнесението Му, визирани в последното тристишие, са предстоящи, а не минали събития. По този начин описателният императив осигурява празничното литургично настояще, характерно за богослужебните творби. Така е осмислен текстът в *Скопския миней*.

Ако обаче се вземе предвид спрегнатата глаголна форма свъркоупнтъ в Тип. 130 и тя се свърже с началното тристишие от *Скопския миней*, да погубнтъ може да се интерпретира като да-форма, която замества инфинитив, управляван от прѣсѣкъ, и тропарът ще придобие смисъл ‘Господарят Христос, като разсече тъмните вражески козни с телесното [Си] пришествие, за да погуби жестокото съперничество на потисника, ще съедини по този начин света с небесните сили’. Ето защо какъв е бил синтаксисът на строфата в първоначалния ѝ текст може да се предположи едва след публикуването и на останалите известни преписи.

Канон за Богоявление, глас 2:

А) Песен 7, тропар 2

Препис:

Трѣпещѣ рѣ нѣдѣнь въпнѣа •
 не могѣи тебе зрѣти вѣко •
 врѣха ѣна равои прѣкланѣща • днѣ
 простри си длани и крѣти ма оубо •
 трѣбѣущааго твоѣго крѣщенѣа •
 (Скопски миней от XIII в. –
 Попов 2005: 57)

Реконструкция:

Трѣпещѣ рече / ноднѣ възпнѣа (5+7)
 не могѣи тебе / зрѣти владѣико (6+6)
 врѣхѣ ѣстънѣ / равоу прѣкланѣща (5+[7])
 простѣри си длани / и крѣсти ма оубо (6+6)
 → трѣбѣущѣаго / твоѣго крѣщенѣа . (5+7)

Структурата на последния стих доказва, че в първоначалния му текст формата на причастието е била пълна, но със съкратен завършек. Записът на проучваната генитивна флексия в неконтрахиран вид в *Скопския миней*, а също и присъствието на наречието днѣнѣ в третия стих, изглежда, са резултат от преписвачески промени.

Б) Песен 9, тропар 3

Препис:

Вѣлнами себе приодѣватѣ хотѣа •
 наготѣ съвѣщѣи прѣвозданнаго •
 (Скопски миней от XIII в. –
 Попов 2005: 61)

Реконструкция:

Вѣлнами себе / одѣватѣ хотѣа (5+[7])
 → наготѣ съвѣщѣи / прѣвозданнаго (6+6)

И тук в подчертания стих от *Скопския миней* първоначалната съкратена пълна форма е променена на несъкратена. В другия стих също вероятно преписвач е добавил представката при- към глагола одѣвати, който е хапакс от *Супрасълския сборник*, докато глагол приодѣвати е непознат на класическите старобългарски паметници (Цейтлин, Вечерка, Благова 1999: 406, 509). И прибавеният префикс, и двойното -ни- в записа прѣвозданнаго, който е един от типичните примери за „въвеждането на прил. имена с наставка -нѣ вместо по-ранните форми на мин. стр. прич. на -ен-“, са сред „характерните за по-късните преписи лексикални намеси“ (Йовчева 2014: 306–307).

Канон за св. Аполинарий Равенски от св. Климент Охридски, глас 2:

А) Песен 1, тропар 3

Препис:

Трѣсвѣтъааго бжѣства свѣтлостѣ стѣ.
 приимѣ прѣнде ꙗко мѣлнни.
 (Тип. 122 от първата половина на
 XII в. – Йовчева 2002: 29; Йовчева
 2014: 313)

Реконструкция:

Трѣсвѣтъааго / божѣства свѣтлостѣ (5+[7])
 приимѣ прѣнде / ꙗко[жѣ] мѣлнни . (6+[6])

Тропарът е съхранен и в един ръкопис от XVII в., който според изследването на Мария Йовчева от 2014 г. не съдържа съществени разнотечия в приведения пасаж от текста. Обращението *сватѣ* в подчертания стих неправомерно увеличава дължината му. Ако хипотетично преместим междустиховата граница преди обращението, следващият стих ще се окаже 13 срички. Това подсказва, че най-вероятно *сватѣ* е вмъкнато от копист, а във втория стих, напротив, нещо е пропуснато. Обращения към светеца, които не са част от първоначалния текст, се наблюдават и на други места в същия канон, например в следните стихове (добавените думи са оградени със скоби): *благодѣтъ даѣѣ / аполнарне (сватѣ) (6+6+2)*, *въ паматъ ти (сватѣ) / хвалнтѣ съдѣтелѣ (5+2+7)* и др. (Йовчева 2014: 315, 316; Петков, Христова-Шомова, Тотоманова 2008: 524, 526). Липсващата сричка във втория анализиран стих (*прннмъ прнде / ѿко млынн*) може да е разширението *же* на наречието *ѿко*, тъй като *ѿко* и *ѿкоже* функционират като синоними при сравнение (срв. Цейтлин, Вечерка, Благова 1999: 793, 795). Може да е и друго – напр. *подлогът ты* (подобен пример с изпускане на подлога *ѣи* посочва Георги Попов в старобългарския канон за Петдесетница – Попов 2006: 14). Важното за настоящото изследване е, че цитираният препис правилно предава контрахираната пълна форма на сложното прилагателно. След петата сричка минава междусловна граница, която разделя на две атрибутивната синтагма *трьсѣтъладо божества*. Не е изключено в този случай цезурата да е на същото място, но да не съвпада със синтактичното членение на текста.

Б) Песен 7, богородичен

Препис:

О прѣславнѣ ѿ оужасно чѣ •
 твоѣго дѣво страшнаго зачатнѣ •
 ѿгоже родн ѿць прѣждѣ въкъ •
 како понесе невѣстнмадо •
 (Скопски миней от XIII в. –
 Попов 2005: 57–58)

Реконструкция:

О прѣславнѣ / ѿ оужасно чоудѣ (5+7)
 твоего дѣво / страшна зачатнѣ (5+[7])
 егоже родн / отьць прѣждѣ въкъ (5+7)
 → како понесе / невѣстнмадо (5+7)

В *Скопския миней* богородичният, от който е приведен пример, е включен заедно с други богородични от канона за св. Аполинарий в състава на анонимния старобългарски канон за Богоявление (Попов 2005: 23). Преписи с различен текст на тропара са издадени от Мария Йовчева (Йовчева 2002: 31; Йовчева 2014: 318), но строфата вероятно е най-добре съхранена именно в *Скопския миней*. Както се вижда, в този ръкопис единственото отклонение от старобългарската езикова норма в подчертания стих е промененият ер (малък вместо голям). Важна за настоящото изследване е неконтрахираната неуподобена форма на прилагателното

невъмѣстнмѣго в преписа. Стиховата структура от 5+7 срички също потвърждава пълното окончание -ааго и предполагаемата близост на текста в *Скопския миней* до автографа на св. Климент Охридски. Във втория стих, напротив, най-вероятно формата на прилагателното *страшньъ* в оригинала е била кратка, както подсказва общата дължина на реда. В същия канон има немалко примери за замяна на първична кратка с пълна форма на прилагателни и причастия, напр. причастието в стиха *Петроу блажену / оученнкъ вън са* (5+7) от преписа на втория тропар от първа песен в Тип. 122 от първата половина на XII в. е заменено с пълната форма *блжнномъ* в друг препис от началото на XVII в. (Йовчева 2014: 312–313); по подобен начин кратката форма на причастието в стиха *Матн вождъ / една прѣнмжцн* (5+7) от богородичния на девета песен в Тип. 122 е променена на пълна (*прѣнмоуцннѣ*) в *Оливеровия миней* от края на XIII или първата четвърт на XIV в. (Йовчева 2014: 320).

Анализираните примери от старобългарските канони с 12-сричен стих не са много, но са единствените, които могат да имат доказателствена стойност. Останалите пасажи, които съдържат изследваното родително окончание, са несигурни и вариативни⁸. Почти всички цитирани стихове съдържат контрахирано родително окончание. (Както предполага Екатерина Дикова, тъкмо такава флексия вероятно е имало и в един от стиховете на *Азбучна молитва* от Константин Преславски, която също е произведение в 12-сричен стих – Dikova 2022: 71). Единствено последният приведен пример от канона за св. Аполинарий насочва към несъкратено окончание. Резултатът закономерно поражда въпроса дали и в други случаи, освен разгледания, старобългарските химнографи са използвали неконтрахирани генитивни форми. За да се отговори на въпроса, може да се потърсят такива употреби сред обичайния тип песнопения, при които стиховете в тропарите са с различна дължина един спрямо друг, но са съотнесени по брой на сричките със съответните стихове от ирмоса на песента. Поради особеностите на този вид текстова структура пасажите с генитивни окончания тук са дадени в техния контекст, в корелация със строфата модел и са подчертани.

---

⁸ Това са стихове, които съдържат повече от една вариативни словоформи, напр. *дѣвце прѣчутаѣ мѣтн въшнѣго* · (Попов 2005: 61), чиято 14-сричната дължина може да се намали по много начини с избор между *дѣвце*/[*дѣво*], *прѣчутаѣ*/[*прѣчута*/*чуста*/*чуста*], *въшнѣго*/*въшнѣго*; стихове, в които пълната форма на прилагателното, причастието или числителното в съответния препис най-вероятно е заменила по-ранна кратка, напр. *зрѣще страшнааго чюдесн тражѣтъ са* · (Попов 2005: 61), срв. *зрѣще страшнааго чюдесн тражѣтъ са* (15) – *зрѣще страшна чюда тражѣтъ са* (12); стихове в строфи, които поради преписвачески намеси са с неясен смисъл и трудно могат да бъдат реконструирани, и др.

Трипеснец от Константин Преславски за първия великопостен петък, глас 2, песен 8, тропар 2:

Препис:

Волею сн вѣко .
 злъун н оцѣта въкоуѣн .
 да моѣ ѡсладншн
 въкоушеннѣ прѣстоуп'ноѣ .
 ѣже ѡслоушаннѣмь
 прнѡбрѣтъ .
 прѣбѣстнѡ хѣ
 лоукавааго врага:~

(НБКМ 573 от XIII в. – Попов 1985: 465)

Реконструкция:

Волеѣж сн владдыко (7)
 злъун н оцѣта въкоуѣн (9)
 да моѣ оусладншн (7)
 въкоушеннѣ прѣстѣпнѡѣ (10)
 еже ослоушаннѣмь (8)
 прнѡбрѣтъ (4)
 прѣбѣстнѣж хрѣсте (6)
 лѣкавааго врага (7)

→

Формата прнѡбрѣтъ за 1л. ед.ч. прост аорист, а защо не и несъкратеният завършек на лѣкавааго свидетелстват за архаичността на текста. Подчертаният финал на тропара е без съществени разлики в съхранените десет преписа (Попов 1985: 465–466), но в повечето от ръкописите прилагателното е изписано с контрахирана флексия. Липсата на контракция в предполагаемия архетип на строфата обаче, както е и в цитирания препис, се удостоверява от сравнението между силабичните структури на ирмоса и останалите тропари от песента. Ирмосът е *Τὸν πάλαι δροσίσαντα* (Hannick 2006: 70–71, ирмос № Βη'7), чийто старобългарски текст от цитирания трипеснец според преписа му в *Битолския триод* от втората половина на XII в. е с начало *прохлаждѣшаго древле* (Попов 1985: 462). Разпределението на сричките в стихове в гръцкия оригинал на ирмоса е 7+10+7+11+8+4+6+7=60. Само два от стиховете на цитирания старобългарски тропар са с една сричка по-дълги от гръцките им съответствия. Възможно е във втория стих да е пропуснат подлогът *тъ* (напр. *злъун н оцѣта* [тъ] *въкоуѣн*), който би попълнил липсващата сричка. В Таблица 2 са сравнени силабичните дължини на последните два стиха (в реконструиран или само нормализиран вид) от всички строфи на песента на Константин Преславски (Попов 1985: 463–469), включително от ирмоса в оригинал и превод.

Таблица 2. Финални двустиишия на ирмоса *Τὸν πάλαι δροσίσαντα* / *прохлаждѣшаго древле* и строфите от осма песен на трипеснеца от Константин Преславски за първия великопостен петък

Строфа	Финално двустиишие	Брой срички
Ирмос (оригинал)	καὶ ὑπερωσοῦτε . (6) εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. (7)	6+7
Ирмос (старобългарски превод)	[н прѣвъзноснѣ . (6) ѣго въ всѣа вѣкы:~] (7)	[6+7]

Тропар 1	ДѢБРѢТОИЖ ХРЪСТЕ (6) ПАУЕ СЛАВЫ БАНЦАА СЛ/[ОБЛНСТА?] СЛ:~ (8)	6+8
Тропар 2	ПРЪДЪСТНИЖ ХРЪСТЕ (6) ЛЖКАВЛАГО ВРАГА:~ (7)	6+7
Тропар 3	МА ПОУЧЪШН . (5) ДЪХНОВЕННЕ СВОЕ:~ (7)	5+7
Богородичен	И ПРОСЛАВЪЕМЪ (6) УНСТОЕ ТИ ПРНЖТНЕ:~ (8)	6+8

Песента не съдържа нито една строфа, чийто последен стих да е по-кратък от седем срички. Следователно можем убедено да предполагаме, че генитивната форма лжквалго в края на втория тропар действително е била неконтрахирана в автографа на Константин Преславски. Финалът на старобългарския текст на ирмоса не е запазен в преписите на триодния цикъл канони от Методиевия ученик, но би могъл да се реконструира по оригинала на ирмоса, древноруските ирмологии (Hannick 2006: 70, № Вη´7) и дължината на финалното двустиише в тропарите от песента, както е направено в таблицата. Краят на първия тропар е силно вариативен в преписите. Важното за настоящото изследване е, че при никой от вариантите последният стих от тази строфа не е по-кратък от седем срички. Не е изключено отклоненията от силабичния образец на ирмоса да са сигнал за настъпили промени в текста на песента в процеса на преписването, напр. унстое прнжтне (7) → унстое ти прнжтне (8) в богородичния (за това, че лексемата прнжтне е характерна особеност на езика на Кирило-Методиевите ученици, вж. Йовчева 2014: 139–141).

Трипеснец от Константин Преславски за петия великопостен четвъртък, глас 8, песен 8, тропар 3 и богородичен

Ирмос

Оригинал:

Ἐπταπλασίως κάμινον (8) /
τῶν Χαλδαίων ὁ τύραννος (8) /
τοῖς θεοσεβέσιν (6) /
ἐμμανῶς ἐξέκαυσε (7) /
δυνάμει δὲ κρείττονι (7) /
περισωθέντας τούτους ἰδῶν (9) /
τὸν δημιουργὸν καὶ λυτρωτὴν ἀνεβόα (13) / (...)

(Hannick 2006: 237, ирмос № Иη´1)

Брой

срички:

16(8+8)+
13(6+7)+
16(7+9)+
13

Древноруски текст:

СѢДМЬ СЕДМНЦЕЮ ПЕЩЬ .
 ХАЛДѢНСКИ МОУНТЕЛЪ .
 БОГОУТНВЫМЪ ЛЮТѢ РАЖЖЕ .

СНЛОЮ ЛОУУШЕЮ .
 СПАСЕНЪНХЪ ЖЕ ВНАДѢВЪ .
 ТВОРЦОУ НЗБАВНТЕЮ ВЪПНАШЕ . (...)

(Hannick 2006: 236)

Старобългарски текст
(реконструкция):

→ СѢДМЬ СЕДМНЦЕИЖ ПЕЩЬ (8) . 16(8+8)+
 ХАЛДѢНСКИ МѢУНТЕЛЪ (8) . 13(6+7)+
 БОГОУТЬЦЕМЪ (6) 16(7+9)+
 ЛЮТѢ ЪКО РАЖДЕЖЕ (7) . 13

СНЛОИЖ ЛОУУШЕИЖ (7) .
 СЪПАСЕНЪИХЪ ЖЕ ВНАДѢВЪ (9) .
 ТВОРЦОУ НЗБАВНТЕЮ ВЪПНѢАШЕ
 (13) . (...)

(Hannick 2006: 295, 333, 809)

Препис:

Тропар 3

НСТЫ ВНОГРѢ СЖЦЕ .
 Н ЛОЗНЕ ДѢХОВНОЕ .
 ВНО НСТОУНСТЕ .
 ДѢШѢ СН ВЕСЕЛАЩЕ .
 ПНѢНСТВО ЗЛАГО НЕВѢРНѢ .
 ПРОГНАВШЕ .
 НАПОНСТЕ ВѢРНИИЖ .
 ТѢМЪ ХВАЛАТ ВЪИ . (...)

Богородичен

ВЛЦЕ ДѢВО МТН .
 ВЛАДОМА МА СВОБОДН ТЫ
 УСТАѢ . Ѡ ВЛАСТН
 НЕПРНѢЗНННИИЖ .
 РОЖЪШНѢ ВКѢ .
 ВЛАДАЩАГО ТВАРНИ СН .
 ЕГОЖЕ СЛАВАТЬ НЕБЕСНИИЖ СНАИ . (...)
 (Битолски триод от втората половина
 на XII в. – Попов 1985: 593)

Реконструкция:

НСТЫ ВНОГРАДЪ СЖЦЕ (8) . 16(8+[8])+
 ЛОЗНЕ ДОУХОВНОЕ [8] . 13(6+7)+
 ВНО НСТОУНСТЕ (6) . 16+
 ДОУША СН ВЕСЕЛАЩЕ (7) . 14(8+6)
 → ПНѢНСТВО ЗЛААГО НЕВѢРНѢ
 ПРОГНАВЪШЕ (16) .
 НАПОНСТЕ ВѢРНИИА (8) .
 ТѢМЪ ХВАЛАТЪ ВЪИ (6) . (...)

ВЛАДЫУНЦЕ ДѢВО МАТН (8) . 16(8+8)+
 ВЛАДОМА МА СВОБОДН ТЫ (8) . 13+
 УНСТАѢ ОТЪ ВЛАСТН 16(7+9)+
 НЕПРНѢЗНННИИА (13) . 13
 РОЖЪШНѢ ВЛАДЫКѢ (7) .
 → ВЛАДАЩААГО ТВАРНИ СН (9) .
 ЕГОЖЕ СЛАВАТЪ НЕБЕСНИИА СНАИ
 (13) . (...)

В подчертаните стихове с генитивна флексия има пълно съвпадение по брой на сричките между ирмоса (в оригинал и превод) и тропарите, което може да се приеме за доказателство, че и двата цитирани тропара в първоначалния си вид са съдържали форми именно с несъкратеното родително окончание за м. и ср.р. ед.ч. Това означава, че контракцията в тези пасажи от *Битолския триод*, който е единственият препис на песента, е резултат от преписваческа намеса. Прави впечатление обаче, че в приведените строфи вероятно е имало и контрахиращи форми (съпасенъихъ в ирмоса и може би нсты в тропар 3), както и една заемка без ерова епентеза (халдѣнскы с -ад-, а не -лъд-, в ирмоса).

Старобългарският препис на песента съдържа само началото на ирмоса. Пълен текст на строфата образец е записан на друго място в *Битолския триод*, където обаче тя е променена смислово и граматически и не съответства изцяло на оригинала по брой и разпределение на сричките (вж. Hannick 2006: 809). Ето защо старобългарският текст на ирмоса е реконструиран по древноруските ирмологии с изключение на двустишието *богочътьцѣмъ* (6) / *лютъ ѣко рѣждѣже* (7), което е според среднобългарските преписи в *Битолския триод* и в октоих № 556 от НБКМ от края на XIII – началото на XIV в. (вж. Hannick 2006: 295, 333, 809).

* * *

Въз основа на приведените примери могат да се направят следните изводи:

1. Кирило-Методиевите ученици са употребявали и несъкратени, и съкратени форми на изследваното родително окончание. Наличието на неконтрахиранни падежни завършеци в оригиналните старобългарски песнопения е предвидимо, защото те са известна архаична особеност, откривана системно и в други старинни текстове, например някои фрагменти, хипотетично отнасяни към перото на св. Константин-Кирил Философ (Якобсон 2000: 336), словата на св. Климент Охридски (Мострова 2018: 685), ранния славянски превод на *Слово за Врѣбница* от св. Йоан Златоуст (Спасова 2010: 400, 401, 409), древноруските ирмологии (Якобсон 2000: 330, 340–341)⁹ и много други. Не съвсем очаквано е обаче наличието на контракции в изследваните старинни песнопения и техните акростихове, написани още в края на IX и началото на X в., като се има предвид, че „контракцията на две еднакви следващи една след друга гласни е очевидно късен процес в старобългарски“ (Грамматика 1991: 546).

2. Ясното отчитане на двусрично стегнато окончание -аго в почти всички разгледани пасажии от старобългарските канони с 12-сричен стих доказва, че съкратените завършеци в акростиховите фрагменти *ЗАЛТООУСТАГО*, *ВНАУНАГО* и предполагаемото *ПРВО[ЗВАН]АГО* не са само писмени съкращения, а съответстват на реалния изговор на падежните форми още в края на IX в.

3. Анализите показват, че броят на сричките в окончанията не е единственият фактор, който влияе върху дължината на стиховете в хода на

---

⁹ По отношение на древноруските ирмологии Роман Якобсон констатира: „Освен неизменното задържане на слабите ерове друга архаична черта на песенните ръкописи от дванадесети и тринадесети век е скрупульозното запазване на неконтрахираните форми на сложните прилагателни и на имперфекта“ (Якобсон 2000: 330). Въз основа на тези и други езикови и химнологични показатели Якобсон стига до извода, че „славянската версия на ирмология (...) – архетип на руските текстове от XII–XIV в. – е възникнала в българското царство в самия край на IX и началото на X столетие“ (Якобсон 2000: 340–341).

реконструкцията. От значение са и редица други езикови особености, промените в текста от страна на преписвачите и др. В едни случаи преписите предават форма, която с голяма вероятност е първичната (контрахирана или, напротив, неконтрахирана), а в други – не. Ето защо при изграждането на хипотеза за архетипа на дадено старобългарско песнопение решаващо е не това как са записани формите в ръкописите (което може да е под влияние на диалекта на кописта и правописните норми, към които се е придържал), а до какъв извод за наличието или липсата на контракция в изходния текст се достига при изследването на силабичната структура на стиха или строфата в съпоставка с техните ритмически образци.

4. Не е оправдано в реконструкциите на най-ранните славянски песнопения навсякъде да се използват неконтрахиранни генитивни флексии. Това деформира първоначалната структура на строфите, а оттам води до погрешни изводи по изключително важния въпрос дали и доколко Кирило-Методиевите ученици са спазвали задължителния византийски принцип за еднакъв или приблизително еднакъв брой срички в ирмоса и тропарите.

ЛИТЕРАТУРА

- Верещагин 1997   В е р е щ а г и н, Е. М. *Особый парафраз канона на Рождество Христово в Декабрьской служебной минее конца XII – начала XIII в. (Публикация источника)* [Vereshchagin, E. M. *Osobyi parafraz kanona na Rozhdestvo Khristovo v Dekabr'skoj sluzhebnoj minee kontsa XII – nachala XIII v. (Publikatsiia istochnika)*]. – *Palaeobulgarica*, 21 (1997), № 4, с. 18–36.
- Верещагин 1999   В е р е щ а г и н, Е. М. *Дальнейшее исследование Рождественского парафрастического канона Константина Преславского с иным прочтением концовки его акростиха* [Vereshchagin, E. M. *Dal'neishee issledovanie Rozhdestvenskogo parafrasticheskogo kanona Konstantina Preslavskogo s inym prochteniem kontsovki ego akrostikha*]. – *Palaeobulgarica*, 23 (1999), № 4, с. 25–40.
- Верещагин 2001   В е р е щ а г и н, Е. М. *Церковнославянская книжность на Руси. Лингвотекстологические разыскания*. Москва, 2001 [Vereshchagin, E. M. *Tserkovnoslavianskaia knizhnost' na Rusi. Lingvotekstologicheskie razyskaniia*. Moskva, 2001].
- Грамматика 1991   *Грамматика на старобългарския език: Фонетика, морфология, синтаксис*. София, 1991 [Gramatika na starobalgarskia ezik: Fonetika, morfologia, sintaksis. Sofia, 1991].
- Дикова 2023   Д и к о в а, Е. *Ритъм и наратив. Календарните двустушия на Христофор Митиленски и техните южнославянски преводи*. София, 2023 [Dikova, E. *Ritam i narativ. Kalendarnite dvustishiya na Hristofor Mitilenski i tehните yuzhnoslavyanski prevodi*. Sofia, 2023].

- Димитрова 2012 Д и м и т р о в а, А. *Синтактична структура на преводната агиография*. София, 2012 [Dimitrova, A. Sintaktichna struktura na prevodnata agiografia. Sofia, 2012].
- Илиева 2019 И л и е в а, Т. *За глаголната система у митр. Григорий Цамблак в среднобългарския превод на Златоустовия хомилетичен свод „За серафимите“*. – Проглас, 28 (2019), № 1, с. 91–102 [Ilieva, T. Za glagolnata sistema u mitr. Grigoriy Tsamblak v srednobalgarskia prevod na Zlatoustovia homiletichen svod „Za serafimite“ . – Proglas, 28 (2019), № 1, s. 91–102].
- Йовчева 2002 Й о в ч е в а, М. *Старобългарската служба за св. Аполinariй Равенски от Климент Охридски* [Yovcheva, M. Starobalgarskata sluzhba za sv. Apolinariy Ravenski ot Kliment Ohridski]. – Palaeobulgarica, 26 (2002), № 1, с. 17–32.
- Йовчева 2014 Й о в ч е в а, М. *Старобългарският служебен миней*. София, 2014 [Yovcheva, M. Starobalgarskiyat sluzheben miney. Sofia, 2014].
- Кожухаров 1984 К о ж у х а р о в, С. *Песенното творчество на старобългарския книжовник Наум Охридски*. – Литературна история, 12 (1984), с. 3–19 [Kozhuharov, S. Pesennoto tvorchestvo na starobalgarskia knizhovnik Naum Ohridski. – Literaturna istoria, 12 (1984), s. 3–19].
- Койчева 2024а К о й ч е в а, Р. *Оспорваният изосилабизъм на старобългарската химнография*. – В: *Полемики и избори. Сборник с доклади от Международна конференция „Петнадесети славистични четения“*, София, 16–18 юни 2022 г. Т. 2. Литературознание. Културна антропология. София, 2024, с. 26–33 [Koycheva, R. Osporvaniyat izosilabizam na starobalgarskata himnografia. – V: Polemiki i izbori. Sbornik s dokladi ot Mezhdunarodna konferentsia „Petnadeseti slavistichni chetenia“, Sofia, 16–18 yuni 2022. T. 2. Literaturoznanie. Kulturna antropologia. Sofia, 2024, s. 26–33].
- Койчева 2024б К о й ч е в а, Р. *Още една езикова следа от Великоморавската мисия? (Въпроси за вариантите на родителното окончание -аго/-ааго/-аго в езика на Кирило-Методиевите ученици)*. – В: *Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет. Международна научна конференция, София, 22–24 май 2023*. София, 2024 (под печат) [Koycheva, R. Oshte edna ezikova sleda ot Velikomoravskata misia? (Vaprosi za variantite na roditelnoto okonchanie -aego/-aago/-ago v ezika na Kirilo-Metodievite uchenitsi. – V: Kirilo-Metodievoto delo v nauchnata i kulturnata pamet. Mezhdunarodna nauchna konferentsia, Sofia, 22–24 may 2023. Sofia, 2024 (pod pechat)].
- Костић 1937–1938 К о с т и ћ, Др. *Бугарски епископ Константин – писац службе св. Методију* [Kostić, Dr. Bugarski episkop Konstantin – pisac službe sv. Metodiju]. – Byzantinoslavica, 7 (1937–1938), p. 189–211.

- Матейко 2011   М а т е j к о, L. *Канон св. апостолу Андрею и славянская гимнография (К вопросу о второй песни в славянских канонах)*. – В: Свети Наум Охридски и словенската духовна, културна и писмена традиција. Скопје, 2011, с. 143–146 [Matejko, L. Kanon sv. apostolu Andreiu i slavianskaia gimnografiia (K voprosu o vtoroi pesni v slavianskikh kanonakh)]. – V: Sveti Naum Ohridski i slovenskata duhovna, kulturna i pismena traditsija. Skorpje, 2011, s. 143–146].
- Мострова 2018   М о с т р о в а, Т. *Към рецепцията на Климентовите слова във Великото Литовско княжество (XV–XVI в.)*. – В: Св. Климент Охридски в културата на Европа. София, 2018, с. 681–695 [Mostrova, T. Kam retseptsiyata na Klimentovite slova vav Velikoto Litovsko knyazhestvo (XV–XVI v.)]. – V: Sv. Kliment Ohridski v kulturata na Evropa. Sofia, 2018, s. 681–695].
- Мурьянов 2001   М у р ь я н о в, М. Ф. *Равеннская тема в письменности Киевской Руси* [Mur'ianov, M. F. Ravenskaia tema v pis'mennosti Kievskoi Rusi]. – Palaeoslavica, 9 (2001), p. 72–82.
- Петков, Христова-Шомова, Тотоманова 2008   П е т к о в, П., И. Х р и с т о в а-Ш о м о в а, А.-М. Т о т о м а н о в а (съст.). *Свети Климент Охридски. Слова и служби*. София, 2008 [Petkov, P., I. Hristova-Shomova, A.-M. Totomanova (sast.). Sveti Kliment Ohridski. Slova i sluzhbi. Sofia, 2008].
- Попов 1985   П о п о в, Г. *Триодни произведения на Константин Преславски (= Кирило-Методиевски студии. Т. 2)*. София, 1985 [Popov, G. Triodni proizvedenia na Konstantin Preslavski (= Kirilo-Metodievski studii. T. 2). Sofia, 1985].
- Попов 1997   П о п о в, Г. *Новооткрит канон на Константин Преславски с тайнописно поетическо послание* [Popov, G. Novootkrit kanon na Konstantin Preslavski s taunopisno poetichesko poslanie]. – Palaeobulgarica, 21 (1997), № 4, с. 3–17.
- Попов 1998   П о п о в, Г. *Канон за Рождество Христово от Константин Преславски* [Popov, G. Kanon za Rozhdestvo Hristovo ot Konstantin Preslavski]. – Palaeobulgarica, 22 (1998), № 4, с. 3–26.
- Попов 2005   П о п о в, Г. *БОГОЯВЛЕНИЕ ТИ ПОИЖШТЕ ХРИСТЕ СЛАВНИМ (Старобългарски Канон за Богоявление)*. – Старобългарска литература, 33–34 (2005) (Филологически изследвания в чест на Климентина Иванова за нейната 65-годишнина), с. 13–63 [Popov, G. BOGOYAVLENIE TI POYQSHTЕ HRISTЕ SLAVIM (Starobalgarski Kanon za Bogoyavlenie)]. – Starobalgarska literatura, 33–34 (2005) (Filologicheski izsledvaniya v chest na Klimentina Ivanova za neynata 65-godishnina), s. 13–63].
- Попов 2006   П о п о в, Г. *Новооткритият старобългарски Канон за Неделя Петдесетница и неговият византийски образец* [Popov, G. Novootkritiyat starobalgarski Kanon za Nedelya

- Petdesetnitsa i negoviyat vizantiyski obrazets]. – Palaeobulgaria, 30 (2006), № 3, с. 3–48.
- Попов 2008 П о п о в, Г. *Проблеми на химнографското творчество на Климент Охридски (Към въпроса за пентикостарния състав на староизводните славянски триоди)* [Popov, G. Problemi na himnografskoto tvorchestvo na Kliment Ohridski (Kam voprosa za pentikostarnia sastav na staroizvodnite slavyanski triodi)]. – Palaeobulgaria, 32 (2008), № 2, с. 3–58.
- Попов 2009 П о п о в, Г. *За принадлежността на старобългарския Канон за пренасяне мощите на св. Йоан Златоуст към химнографското творчество на Климент Охридски.* – Старобългарска литература, 41–42 (2009) (Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на Красимир Станчев и Александър Наумов), с. 33–54 [Popov, G. Za prinadlezhnostta na starobalgarskia Kanon za prenasuane moshtite na sv. Yoan Zlatoust kam himnografskoto tvorchestvo na Kliment Ohridski. – Starobalgarska literatura, 41–42 (2009) (Yubileen sbornik v chest na 60-godishninata na Krasimir Stanchev i Aleksandar Naumov), s. 33–54].
- Славова, Добрев 1995 С л а в о в а, Т., И. Д о б р е в (съст.). *Старобългарски текстове. Христоматия за университетите.* София, 1995 [Slavova, T., I. Dobrev (sast.). Starobalgarski tekstove. Hristomatia za universitetite. Sofia, 1995].
- Спасова 2010 С п а с о в а, М. *Славянският превод на Слово за Връбница (Цветница) от Йоан Златоуст и проблемът за късните славянски преписи като достоверни свидетелства за архетипа на превода.* – В: ПЪНИЕ МАЛО ГЕОРГИЮ. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов. София, 2010, с. 400–417 [Spasova, M. Slavyanskiyat prevod na Slovo za Vrabnitsa (Tsvetnitsa) ot Yoan Zlatoust i problemat za kasnite slavyanski prepisi kato dostoverni svidetelstva za arhetipa na preвода. – V: PĚNIE MALO GEORGIYU. Sbornik v chest na 65-godishninata na prof. dfn Georgi Popov. Sofia, 2010, s. 400–417].
- Станчев 2003 С т а н ч е в, К. *Старобългарско стихосложение.* – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 3. София, 2003, с. 761–764 [Stanchev, K. Starobalgarsko stihoslozhenie. – V: Kirilo-Metodievska entsiklopediya. Vol. 3. Sofia, 2003, s. 761–764].
- Суботин-Голубовић 2012 С у б о т и н - Г о л у б о в и ћ, Т. *Минеј за јул и август из времена краља Милутина – рукопис Дечани 32.* – В: Дечани у светлу археографских истраживања. Зборник радова. Београд, 2012, с. 191–202 [Subotin-Golubović, T. Minej za jul i avgust iz vremena kralja Milutina – rukopis Dečani 32. – V: Dečani u svetlu arheografskih istrazhivanja. Zbornik radova. Beograd, 2012, s. 191–202].

- Турилов 2006   Т у р и л о в, А. А. *К определению объема творческого наследия учеников Кирилла и Мефодия в составе славянского Трєбника (Предварительные наблюдения над южнославянской рукописной и старопечатной традицией)* [Turilov, A. A. *K opredeleniiu ob"ema tvorcheskogo naslediiia uchenikov Kirilla i Mefodiia v sostave slavianskogo Trebnika (Predvaritel'nye nabludeniia nad iuzhnoslavianskoj rukopisnoj i staropechatnoj traditsiei)*]. – In: *Slavica mediaevalia in memoriam Francisci Venceslai Mareš*. Hrsg. von Johannes Reinhart (= Schriften über Sprachen und Texte. Bd. 8). Wien, 2006, p. 107–123.
- Фортунатов 1957   Ф о р т у н а т о в, Ф. Ф. *Избранные труды*. Т. 2. Москва, 1957 [Fortunatov, F. F. *Izbrannye trudy*. Т. 2. Moskva, 1957].
- Цейтлин, Вечерка, Благова 1999   Ц е й т л и н, Р. М., Р. В е ч е р к а, Э. Б л а г о в а. *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. Под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Москва, 1999 [Tseitlin, R. M., R. Vecherka, E. Blagova. *Staroslavianskij slovar' (po rukopisiam X–XI vekov)*. Pod red. R. M. Tseitlin, R. Vecherki i E. Blagovoї. Moskva, 1999].
- Ципора 2006   Схимонахиня Ц и п о р а (Вера Цачева). *Съобщение за новооткрит старобългарски ямбически канон*. – Богословска мисъл, 11 (2006), № 1–4, с. 212 [Shimonahinya Tsi-pora (Vera Tsacheva). *Saobshtenie za novootkrit starobalgarski yambicheski kanon*. – Bogoslovska misal, 11 (2006), № 1–4, s. 212].
- Якобсон 2000   Я к о б с о н, Р. *Езикът на поезията*. София, 2000 [Yakobson, R. *Ezikat na poeziyata*. Sofia, 2000].
- Dikova 2022   D i k o v a, E. *A Byzantine Poetic Form in a Ninth-Century Bulgarian Poem*. – *Studia Metrica et Poetica*, 9 (2022), № 2, p. 63–91.
- Hannick 1988   H a n n i c k, C. *Das musikalische Leben in der Frühzeit Bulgariens*. – *Byzantinoslavica*, 49 (1988), p. 23–37.
- Hannick 2006   H a n n i c k, Ch. *Das altslavische Hirmologion. Edition und Kommentar* (= Monumenta linguae Slavicae dialecti veteris. T. 50). Freiburg i. Br., 2006.
- Koycheva 2003   К о у с h e v a, R. *Sound and Sense in the Hymnographic Text (On a Troparion from the Acrostic Triodion Canon Cycle of Konstantin of Preslav)*. – *Scripta & e-Scripta*, 1 (2003), p. 147–160.
- Kurz 1963   K u r z, J. *Slovník jazyka staroslověnského / Lexicon linguae palaeoslovenicae*. Vol. 7 (ВЪСЕМТИ – ВЪЗАТИ). Hlavní redactor Josef Kurz. Praha, 1963.
- Maas 1903   M a a s, P. *Der byzantinische Zwölfsilber*. – *Byzantinische Zeitschrift*, 12 (1903), p. 278–323.
- Matejko 1998   M a t e j k o, L. *K poézii Zlatého veku*. – In: *Slovensko-bulharské jazykové a literárne vzťahy*. Bratislava, 1998, p. 25–31.

- Pavić 1936 P a v i ć, J. *Staroslavenski pjesnički kanon u čast sv. Metodija i njegov autor*. – Bogoslovska smotra, 24 (1936), № 1, p. 59–86.
- Petrova 2012 P e t r o v a, S. *Formal Peculiarities of the Two Old Bulgarian Kanons Dedicated to St Methodios*. – Scripta & e-Scripta, 10–11 (2012), p. 397–415.
- Vereščagin et al. 2006 V e r e š č a g i n, E. M., et al. *Gottesdienstmenäum für den Monat Dezember auf der Grundlage der Handschrift Sin. 162 des Staatlichen Historischen Museums Moskau (GIM). Historisch-kritische Edition. T. 4 (25. bis 31. Dezember einschließlich des Sonntags nach Christi Geburt)*. Besorgt von E. M. Vereščagin, A. G. Kraveckij und O. A. Krašeninnikova. Mit einem Nachtrag griechischer Vorlagen für Hymnen aus den Bänden 1–3. Zusammengestellt von D. Christians. Hrsg. von H. Rothe und E. M. Vereščagin (= Abhandlungen der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften. Bd. 114; Patristica Slavica. Bd. 14). Paderborn–München–Wien–Zürich, 2006.

WHICH FORM OF THE GENITIVE TERMINATION *-AEGO/-AAGO/-AGO*
DID THE OLD BULGARIAN HYMNOGRAPHERS USE?

(Summary)

When publishing Old Bulgarian chants, hymnologists almost always reconstruct the genitive inflection for the masculine and neuter singular of the full-form adjectives, ordinal numerals and participles in its most archaic form: *-aego* (or *-ajego*). However, the early acrostics contain only the contracted variant *-ago*. This contradiction is resolved in the present article by examining the syllabic structure of various original (not translated) Old Bulgarian chants, among which the four canons with 12-syllable verse have the greatest evidential value. The analyses show that the disciples of SS Cyril and Methodius used both uncontracted and contracted forms of the genitive ending. Taking this characteristic linguistic feature into account will lead to more accurate results of the versification studies on the most ancient Slavic hymnographic works.

Keywords: genitive ending; contraction; Old Bulgarian hymnography; number of syllables.

Regina Koycheva,
Institute for Literature –
Bulgarian Academy of Sciences
r-k@abv.bg

Дата на получаване на статията: 14.02.2024 г.